

SOSIAALIHUOLLON ERITYISPALVELUT
– seudullisuus mahdollisuutena turvata palvelujen
saatavuus, laatu ja erityisosaaminen
Pohjois-Karjalassa

Seutusuunnitelma
Verkostoituvat erityispalvelut – hanke
1998–2003
Itä-Suomen lääninhallitus, Joensuun
palveluyksikkö
Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus /
Pohjois-Karjalan yksikkö

1 JOHDANTO

Valtakunnallinen verkostoituvat erityispalvelut –hanke (VEP) on poikkeuksellisen laaja ja pitkäkestoinen maakunnissa toteutettu hanke. Sosiaali- ja terveysministeriön rahoittama hanke toteutettiin kolmessa vaiheessa, ja se kesti kaikkiaan kuusi vuotta. VEP:n tavoitteena oli sosiaalihuollon erityispalvelujen, kuten lastensuojelun, päihdehuollon, vammaispalvelujen ja erityispäivähoidon saatavuuden ja laadun turvaaminen kaikkialla maassa riippumatta kunnan koosta.

VEP:n viimeisenä tehtävänä on ollut jäsentää ja koota alueelliseksi suunnitelmaksi kaikki se tieto, jota on kertynyt erityispalvelujen tarpeesta ja tarjonnasta siten, että sen pohjalta voidaan jatkaa työtä vuonna 2004 ottaen huomioon sosiaalialan kansallisen ohjelman tekemät esitykset. Toimeksianto tulee Kansallisen sosiaalialan kehittämisprojektin toimenpide-ehdotuksesta 25, jonka mukaan Verkostoituvat erityispalvelut –hanke ja sosiaalialan osaamiskeskukset valmistelevat vuoden 2003 loppuun mennessä koko maan kattavasti seudulliset suunnitelmat sosiaalihuollon erityispalvelujen (lastensuojelu, päihdehuolto, vammaispalvelut, erityispäivähoito) järjestämisestä. Kartoitustyö ja suunnitelma tulee tehdä yhteistyössä terveydenhuollon alueellisten toimijoiden kanssa.¹

Verkostoituvat erityispalvelut –hankkeen toteutus kiinnittyi vahvasti alueellisiin ja paikallisiin tarpeisiin. Käsillä oleva seutusuunnitelma on loppuyhteenveto Pohjois-Karjalan VEP-toiminnasta. Suunnitelmassa kartoitetaan Pohjois-Karjalan sosiaalihuollon erityispalvelujen tilaa ja järjestämistä, seutuistumista mahdollisuutena erityispalvelujen turvaamiseksi sekä esitetään arviointia ja tulevaisuuden näköaloja.

Tämä seutusuunnitelma rakentuu kolmesta luvusta. Ensimmäisessä luvussa on katsaus menneisyyteen, miten VEP –hanke on edennyt Pohjois-Karjalassa ja minkälaisia tuloksia on saatu aikaan. Ensimmäisen luvun historiaosion on kirjoittanut Elina Pajula, joka on ollut VEP:n Pohjois-Karjalan alueellisen johtoryhmän jäsen vuosina 1998–2003. Toisessa luvussa käsitellään seuduittain sosiaalihuollon erityispalvelujen järjestämistapoja ja niihin liittyviä hankkeita. Hankkeista on esitelty lähinnä ne, jotka ovat merkittäviä erityispalvelujen osalta. Kunnissa ja seuduilla on esiteltyjen hankkeiden lisäksi käynnissä lukuisia muita

hankkeita. Jokaisen seudun osalta on myös käsitelty tulevaisuuden haasteita sosiaalipalvelujen järjestämisessä. Kolmannessa luvussa kootaan yhteen seutujen haasteita tulevaisuudessa ja tehdään katsaus tulevaisuuden näkymiin sosiaalialalla Pohjois-Karjalassa.

Seutus suunnitelman aineistona ovat olleet VEP-vuosien kirjalliset aineistot, muistiot ja kokouspöytäkirjat sekä haastattelut ja kyselyt. Pohjois-Karjalan kunnat ovat olleet seutus suunnitelman teossa kovin vaihtelevasti mukana. Joidenkin kuntien kanssa on tehty tiiviimpää yhteistyötä kuin toisten. Osaksi tämän takia seutus suunnitelma perustuu enemmänkin muistioihin ja kokouspöytäkirjoihin.

Kartoitus toteutettiin Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen Pohjois-Karjalan yksikössä. Työtä on sen eri vaiheissa käsitelty Pohjois-Karjalan ISO/VEP-johtoryhmän kokouksissa ja Pohjois-Karjalan sosiaalijohdon työkokouksissa. Kartoituksen laati hallintotieteen kandidaatti Heidi Laukkanen, ja työtä ohjasi yksikön johtaja Arja Jämsén.

I Kartoittavan verkostotyön vaihe 1998–1999

Verkostoituvat erityispalvelut –hankkeen tavoitteena on ollut sosiaalihuollon erityispalvelujen, kuten lastensuojelun, päihdehuollon, vammaispalvelujen ja erityispäivähoidon turvaaminen kaikkialla maassa riippumatta kunnan koosta. Hankkeen toteuttamista varten perustettiin valtakunnallinen johtoryhmä ja 12 alueellista johtoryhmää. Hanketta on rahoittanut sosiaali- ja terveysministeriö (STM). Hankkeessa on ollut mukana paljon eri toimijoita, kuten kunnat, kuntayhtymät, järjestöt, lääninhallitukset, koulutus- ja tutkimuslaitokset, Stakes ja STM.

VEP:n I-vaiheen valtakunnalliset tavoitteet olivat:

1. kannustaa kuntia ylikunnalliseen yhteistyöhön
2. lisätä yhteistyötä järjestöjen, kuntien ja kuntayhtymien kesken
3. kytkeä tutkimus ja opetus nykyistä läheisemmin palvelujen tuottamiseen
4. kehittää hallinnollisia malleja kuntien ja palvelujen tuottajien välille (sopimusmallit)
5. tietoteknologiaa hyväksikäyttäen parantaa kuntien mahdollisuuksia saada tietoa palvelujen tuottajista.

¹ STM, työryhmämuistioita 2003:11, s. 59.

VEP käynnistyi vuonna 1997, ja I-vaihe toteutettiin vuosina 1998–1999. Pohjois-Karjalassa VEP käynnistyi 20.2.1998, jolloin alueellinen johtoryhmä aloitti toimintansa. Alueellisessa johtoryhmässä oli edustus Itä-Suomen lääninhallituksen Joensuun yksiköstä, Honkalammen kuntayhtymästä, Joensuun kaupungista, Kesälahden kunnasta, Joensuun yliopistosta ja Suomen Kuurosokeiden sekä Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton aluetoimintapisteistä. Vuoden 1999 lopussa alueellista johtoryhmää täydennettiin lastensuojelun ja päihdetyön erityisasiantuntijuudella. Alueellinen johtoryhmä kokoontui I-vaiheen aikana 17 kertaa ja Itä-Suomen koordinaatioryhmä 4 kertaa.

Pohjois-Karjalassa VEP:n toimintatapana oli koota laajasti yhteen maakunnan erityisosaamisen turvaamiseen liittyviä tahoja ja toimijoita. Perusselvityksen lisäksi järjestettiin laajoja työkokouksia. Työkokouksiin osallistui eri tahoja, kuten kuntia, järjestöjä ja yksityisiä palvelun tuottajia. Työkokouksissa etsittiin osallistujien kanssa keskeisiä erityisosaamiseen liittyviä tarpeita ja ongelmakohtia sekä esiteltiin olemassa olevia hyviä yhteistyö- ja sopimuskäytäntöjä. Tavoitteena oli saattaa yhteen eri toimijoita. I-vaiheessa kehittämiskohdetet täsmentyivät ja jäsenyivät. Lisäksi löytyi uusia toiminta-alueita, jotka ovat keskeisiä maakunnan erityisosaamisen ja -palvelujen turvaamiseksi.

Erityispalvelujen toimivuudesta tehdyn kuntakyselyn sekä viiden kunnan alueella toteutetun kansalaisille suunnatun hyvinvointipalvelujen kehittämiseen liittyvän tutkimuksen (STKL, P-K:n Sotuyhdistys, vuoden 1998 kansalaiskysely) pohjalta alueellinen johtoryhmä määritteli perusselvityksessä Pohjois-Karjalan kehittämisalueiksi VEP:n näkökulmasta seuraavat:

1. Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus- ja verkosto-ohjelman (ISO) kehittämiseen osallistuminen.
2. Lastensuojelun kriisipalvelujen resurssinen luominen ja ammattitaitoisen tuen takaaminen.
3. Nuorten huumehoidon ja huumeiden käytön ehkäiseminen.
4. Pienten vammaisryhmien olojen parantaminen.²

I-vaiheessa Pohjois-Karjalan VEP:n alueellinen johtoryhmä osallistui tiiviisti Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen ideoimiseen ja kehittämiseen sekä sitoutti maakunnan eri toimijoita ISOn taakse. Osaksi ISOn rakennetta syntyi Honkalammen kuntayhtymän rahoit-

² Harinen 2002, s. 11.

tama vammaisalan osaamisyksikkö, joka on muotoutunut luontevaksi osaksi ISON Pohjois-Karjalan yksikköä. Vammaisalan osaamisyksikkö koordinoi ja vastaa vammaisalan osaamisen kehittamisestä. Lastensuojelun osalta Honkalammen kuntayhtymässä syntyi lastensuojelun asiantuntijaryhmä, jonka rinnalle muodostui VEP:n työkokousten puitteissa syntynyt toimijaverkosto. Verkosto kiinnittyi myöhemmin ISON Kuopion yksikön koordinoimaan lastensuojeluverkoston. Lastensuojelun kehittäminen Pohjois-Karjalassa keskittyi Joensuun kaupungin perhekeskuksen ympärille. VEP kutsui koolle myös päihdehuollon toimijaverkosta konkretisoimaan ja suunnitelmaan huumeepysäkin käynnistämistä ja kehittämään päihdehuoltoa. Huumeepysäkki käynnistyiikin Joensuussa 2001 Nuorten palvelujen hallinnoimana.

VEP:n valtakunnallisiin tavoitteisiin nähden Pohjois-Karjalassa voidaan sanoa, että VEP:n I-vaiheen aikana tapahtui muutosta kuntien asenteessa keskinäiseen yhteistyöhön. Yhteistyö ja keskustelufoorumit lisääntyivät, josta esimerkkinä voidaan mainita sosiaalijohtajien työkokousten vakiintuminen. Yhtenä VEP:n valtakunnallisesti määriteltynä tavoitteena oli kytkeä tutkimus ja opetus läheisemmin palvelujen tuottamiseen. Tämän onnistumista Pohjois-Karjalan alueella kuvastaa erityisesti ISON ja VEP:n yhteinen johtoryhmätyöskentely jo varhaisessa vaiheessa. Koulutustahojen kanssa järjestettiin myös työkokouksia. Sopimusmalleja kerättiin alussa itse. Myöhemmin työ siirtyi Kuntaliiton ja VEP-hankkeen yhteistyöksi. I-vaiheen tieto-vepin anti jäi suppeaksi eikä tieto-vep edennyt odotusten mukaisesti.

Valtakunnallisesti VEP:n I-vaiheessa saatiin liikkeelle koko maan laajuinen kehitysprosessi, jonka tavoitteena oli turvata erityispalvelut kaikille niitä tarvitseville kansalaisille asuinpaikasta riippumatta. Hanke edisti erityisryhmien tarvitsemien palvelujen huomioon ottamista. Erityispalvelut olivat esillä yhä enenevässä määrin erilaisissa ohjelmissa. Sopimusmallien osalta saatiin kehittämistyö alulle.³

³ www.stm.fi

II Osaamiskeskuksen ja seutukehittämisen käynnistämisen vaihe 2000–2001

VEP:n II-vaihe toteutui vuosina 2000–2001. Pohjois-Karjalassa VEP toimi aloitteellisena osaamiskeskuksen syntymiseksi Itä-Suomen maakuntien yhteisenä rakenteena. Toimintakauden aikana Itä-Suomen lääninhallituksen Joensuun palveluyksikkö laati yhteistyössä eri tahojen kanssa esityksen Tavoite 1 -ohjelman toimenpidekokonaisuudeksi Itä-Suomen maakuntaliitoille sekä teki rahoitushakemuksen Sosiaali- ja terveysministeriöön osaamiskeskusta varten. Vuonna 2001 käynnistyi EAKR-rahoituksella ISON organisoitumisprojekti, johon saatiin myös STM:n rahoitusosuus erityisesti kuntien sitouttamiseksi. ISON organisoiduttua ISON Pohjois-Karjalan yksikkö otti vastuuta Pohjois-Karjalan VEP-prosessin koordinoinnista yhteistyössä lääninhallituksen kanssa. Alueellista johtoryhmää täydennettiin eri oppilaitosten, Pohjois-karjalan Kansanterveyden keskuksen ja Lieksan kaupungin edustuksella, ja johtoryhmän nimi muutettiin ISO–VEP:ksi, ISON Pohjois-Karjalan alueelliseksi johtoryhmäksi.

Vuoden 2000 aikana Pohjois-Karjalan liiton hyvinvoinnin koordinaattorit tekivät seutukuntaselvityksen keskeisistä ongelmista ja haasteista VEP:n rahoituksella. Samana vuonna VEP toteutti seutuseminaarit Keski-Karjalassa ja Pielisen Karjalassa. Seminaareihin kutsuttiin keskeisiä luottamushenkilöitä ja vaikuttajia. Keski-Karjalan seutuseminaari käynnisti sosiaali- ja terveyspalveluihin liittyvän seutukehittämisen, ja mm. alueen sosiaali- ja terveydenhuollon erityisosaajien työkokous järjestettiin. Keski-Karjalan seutukehittäminen eteni Kuntaliiton Aksestra-hankkeessa. Työ jatkuu edelleen seutukehittäjän työnä, jonka tavoitteena on saada perustettua seutusopimukseen perustuva seudullinen lasten ja nuorten hyvinvointikeskus ja edistää strategisen seutusopimuksen valmistelua alueella.

Taloudellisesti VEP tuki Jyty-kuntien lastensuojeluyhteistyötä sekä Iiomantsin seudun lapsiperheiden hyvinvoinnin edistämissuunnitelmaa. Pielisen Karjalassa Lieksassa käynnistettiin VEP:n tuella hanke ryhmätoimintojen kehittämiseksi lastensuojelutyössä. Tavoitteena on toiminnan laajentaminen koko Pielisen Karjalan seutukuntaan. VEP:n tuella teetettiin myös kaksi selvitystä Keski-Karjalassa syksyllä 2001. Tarja Puhakka teki selvityksen *Kuntalaisten osallisuuden ja kuulemisen mahdollisuuksista Keski-Karjalan kunnissa* ja Heidi Laukkanen teki *selvityksen Keski-Karjalan kunnille erilaisista yhteistyömahdollisuuksista ja sopimuksen teosta*.

Jyty-alueella seutukehittäminen on jatkunut vuonna 2001 käynnistyneen Joensuun Seudun Kehittämisyhtiön (JOSEK Oy) ja aluekeskusohjelman rakenteessa. Vuonna 2001 toteutettiin VEP:n yhteistyössä (STKL, Sotu-yhdistys, lääninhallitus, kunnat) uusien sosiaali- ja terveyslautakuntien luottamushenkilökoulutus seutukunnittain. Koulutukseen osallistui 88 luottamushenkilöä. Seudullisuus oli keskeisesti läsnä sekä koulutuksen toteuttamistavassa että sisällössä. Yleisesti ottaen Pohjois-Karjalassa VEP ei päässyt kovin lähelle kuntia, mutta silti yhteistyö vahvistui. Asiantuntijaverkostoja luotiin, verkostoitumisen idea ja hyöty levisi.

III Osaamiskeskuksen lakisääteistymisen ja systemaattisen seutukehittämisen vaihe 2002–2003

II- ja III – vaiheen valtakunnalliset yhteiset tavoitteet olivat:

1. tunnistaa sosiaalihuollon palvelujen kannalta luontevat yhteistoiminta-alueet (seutukunnat, maakunnat) ja niiden veturikunnat sekä tehdä arvio alueiden palvelukokonaisuudesta ja kehittämistarpeesta
2. sitouttaa kuntien johto ja muut toimijat sosiaalihuollon seudulliseen yhteistyöhön
3. huolehtia siitä, että verkostoituminen käynnistyy kaikilla alueilla ja jokainen kunta on siinä mukana tai ainakin arvioinut oman erityispalvelutilanteensa ja osallistumisensa alueelliseen yhteistyöhön
4. edistää alueellisten sopimusmenettelyjen käyttöönottamista ja kehittämistä hyödyntäen mm. Stakesin ja Kuntaliiton asiantuntemusta sekä alueellisille johtoryhmille erikseen myönnettävää määrärahaa
5. selvittää oman alueensa ylikunnalliset sosiaalihuollon erityispalvelujen tuottajat internetissä toimivaa Tieto VEP:iä varten.

III-vaiheen lisätavoitteet olivat:

6. tukea alueellisten asiantuntijaverkostojen luomista koskien lastensuojelua, erityispäivähoitoa, päihdehuoltoa, vammaispalveluja ja mielenterveyspalveluja.
7. toimia yhteistyössä valtakunnallisen e-konsultaatiohankkeen kanssa mm. hyödyntäen hankkeen tarjoamia mahdollisuuksia kehittää asiantuntijoiden välistä yhteistyötä
8. osallistua sosiaalialan osaamiskeskustoimintaa omalla alueellaan ja varmistaa, että VEP:ssä tehty työ siirtyy vuoden 2003 alusta osaksi niiden toimintaa.

VEP:n III-vaihe käynnistyi vuonna 2002 ja päättyi vuoden 2003 loppuun. Valtakunnallisesti kolmannen vaiheen tavoitteina oli seudullisen ja muun alueellisen yhteistyön keinoin

turvata sosiaalihuollon erityispalvelujen saatavuus kaikissa kunnissa. Seudullisten yhteistyö- ja sopimuskäytäntöjen kehittämistä jatkettiin ja asiantuntijoiden verkostoitumista vahvistettiin. Tavoitteena oli, että III-vaiheen jälkeen VEP:ssä tehty työ siirtyy osaksi sosiaalialan osaamiskeskustoimintaa. Pohjois-Karjalan VEP:n III-vaiheen merkittävin asia onkin ollut sosiaalialan osaamiskeskusten lakisääteistyminen. Vuoden 2002 alusta tuli voimaan laki sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta (1230/2001), ja samalla osaamiskeskukset tulivat pysyvän valtionavun piiriin. ISON Pohjois-Karjalan yksikkö on toiminut syntyvaiheistaan lähtien luontevana osana alueen sosiaali- ja terveystyöpoliittisten toimijoiden yhteistoimintaverkostoa kiinnittyen tiiviisti myös VEP-rakenteeseen.

III-vaiheen aikana VEP:n tuella teetettiin selvitys erityispäivähoidosta. Selvitys oli osa Jaana Lappalaisen pro gradu –tutkielmaa *Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoidon palvelut ja kuntouttavat tukitoimet Itä-Suomen läänin maakunnissa*.

Pohjois-Karjalan maakuntaan on muodostunut useita keskeisiä seudullisuutta edistäviä rakenteita. Pohjois-Karjalan ISO/VEP ja ISON Pohjois-Karjalan yksikkö on alusta lähtien toiminnassaan ja toiminnallaan kiinnittynyt alueen hyvinvointipoliittiseen strategiatyöhön sekä keskeisiin rakenteisiin ja projekteihin.

- Kehittämiskeräykset
 - o ISO-VEP alueellinen johtoryhmä
 - o Sosiaali- ja terveysjohdon maakunnalliset säännölliset työkokoukset
 - o Jyty-seudun hallintokuntien palvelutyöryhmät, sosiaalijohtajien ja toimialajohtajien seudulliset työkokoukset
 - o Runo-Karjalan sosiaali- ja terveyspalvelutyöryhmä
 - o Keski-Karjalan sosiaali- ja terveydenhuollon seudulliset palvelut työryhmä

- Seutukehittäjät
 - o Katja Isoaho: Jyty-seudun sosiaalihuollon seutukehittäjä
 - o Maikki Rouvinen: Jyty-seudun nuorisotyön seutukehittäjä
 - o Oiva Oksman: Jyty-seudun terveydenhuollon seutukehittäjä
 - o Ilpo Jorasmaa: Keski-Karjalan sosiaalihuollon seutukehittäjä

- Seudullisuutta edistävät hankkeet
 - o Pohjois-Karjalan sosiaalityön kehittämishanke
 - o Joensuun seudun kuntien lasten ja nuorten erityispalvelujen seutuyhteistyöhanke
 - o Erityinen osaksi arkea –hanke
 - o Dementiakoulutuksen kehittämishanke Lieksassa ja Nurmeksessa
 - o Erityispäivähoidon kehittämishanke Keski-Karjalassa
 - o Lasten ja nuorten hyvinvointikeskus –hanke Keski-Karjalassa
 - o PALKO-hanke eli huumehoidon kehittämishanke Keski-Karjalassa
 - o Joensuun nuorisotyön aktivointihanke

Jyty-alueen neuvottelukunnan työtä jatkaa vuonna 2004 seutuvaltuusto, ja päätoiminen seutujohtaja aloittaa työnsä. Pohjois-Karjalan hyvinvointiohjelman toimeenpanosuunnitelma hyväksyttiin syksyllä 2003 maakuntahallituksessa. Suunnitelmassa kuntien palvelujärjestelmän kehittäminen seutukunnallisesti on vahvasti esillä.

STKL:n ja Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistyksen toteuttamassa kansalaiskyselyssä selvitettiin kansalaisten kokemuksia hyvinvoinnista ja hyvinvoinnin vajeista sekä näkemyksiä palvelujen seudullisuudesta ja valmiudesta käyttää seudullisia palveluja. Kokemuksista välittyvät työttömyys ja toimeentulopulmat, nuorten poismuutto ja huoli palveluverkoston rapautumisesta. Kuitenkin elämäntilanteita leimaa myös kekseliäisyys, sopeutuminen sekä voimavarojen löytäminen omasta asuinympäristöstään ja sosiaalisista suhteista. Yhteistyökumppaneina tämän hyvinvointikartoituksen tekemisessä ovat olleet Itä-Suomen lääninhallitus, Joensuun seudun aluekeskusohjelma ja Joensuun seudun kehittämissyhtiö Josek Oy.⁴

Kaiken kaikkiaan voidaan arvioida, että Pohjois-Karjalan VEP:n johtoryhmä on toiminut aktiivisesti ja laajalla rintamalla. Johtoryhmän kokoonpano on ollut monialainen, ja koontumiset ja keskinäiset yhteydenpidot ovat olleet säännöllisiä. Johtoryhmä on hakenut aktiivisesti erilaisia yhteistyötahoja, toiminut monella tasolla ideoijana, toteuttajana, kouluttajana ja yhteistyökumppanina sekä lisäksi dokumentoinut toimintansa huolellisesti. Toiminnan suunnittelussa ja kehittämisessä on lähdetty liikkeelle Pohjois-Karjalan tilanteen sys-

⁴ Sitkeät seutukunnat 2003.

temaattisesta analysoimisesta, jonka pohjalta painotus- ja kehittämisalueet on määritelty. Johtoryhmän toiminta on edennyt projektinomaisesti saavutuksesta toiseen.⁵

VEP:n valtakunnallisessa päätösseminaarissa 20.–22.11.2003 Pohjois-Karjalan johtoryhmälle luovutettiin kunniakirja, jonka mukaan:

”Pohjois-Karjalan vahva yhteistyö ja verkostoituminen on ollut merkille pantavaa alusta alkaen. Aloitteellisuus ja tekeminen on leimannut Pohjois-Karjalaa koko VEP-ajanlaskun ajan. Pohjois-Karjalassa on seutuyhteistyön arvo ymmärretty luonnostaan, ja Kiteelle käynistellään jo VEP-esimerkillistä seudullista yksikköä. ISOA sosiaalialan osaamisverkkoakin alettiin ensin kehittää Pohjois-Karjalassa. Ja kyllä sitä ISOA verkkoa piisaakiin Pohjois-Karjalasta etelään päin.”

2 SEUTUKOHTAISET SELVITYKSET

2.1 Pohjois-Karjalan maakunta

Pohjois-Karjalan maakunnassa on 19 kuntaa ja viisi virallista seutukuntaa. Jytyn seutukuntaan kuuluu Joensuun ja Outokummun seutu (yhteensä 8 kuntaa). Muita seutukuntia ovat Keski-Karjala (5 kuntaa), Pielisen Karjala (4 kuntaa) ja Runo-Karjala (2 kuntaa).

Pohjois-Karjalassa pitkien välimatkojen vaikutus palvelujen järjestämisessä on merkittävä. Pitkien välimatkojen aiheuttamat ongelmat tiedostetaan, ja ne pyritään ottamaan huomioon. Huomio kiinnittyykin yhä useammin siihen, mikä on lähipalvelu ja mikä seudullinen tai jopa maakunnallinen palvelu. Kansalaiskyselyssä vastaajat arvioivat seudullisen tuottamisen tarkoittavan useammin palvelujen siirtymistä kauemmaksi kuin lähemmäksi. Kuitenkin seudullisuuden uskotaan mahdollistavan palvelun laadun paranemisen ja palvelutarjonnan turvaamisen.⁶

Keskeisten Pohjois-Karjalan aluekehityksen tilaa kuvaavien tunnuslukujen taso on valtakunnallisesti vertaillen matala. Kuitenkin viimeaikainen kehityskuva on suhteellisen hyvä,

⁵ Harinen 2002, s. 22–23, 36.

ja maakunta on 1990-luvun puolivälin jälkeen ollut suhteellisen vakaan kasvun uralla. Väestöä Pohjois-Karjalan maakunnassa on 169 722. Pohjois-Karjalassa väestön ikääntyminen ja väheneminen asettaa erityisiä haasteita sosiaalipalvelujen järjestämiseksi. Väestön väheneminen on kuitenkin hidastunut oleellisesti 1990-luvun väestökadon vuosista.⁷

Pohjois-Karjalassa ikärakenne on korkea, yli 65-vuotiaiden osuus on melkein viidennes väestöstä ja kasvaa tasaisesti koko ajan. Työttömyysaste, huoltosuhde ja sairastavuusindeksi on korkea koko maan tasoon nähden, vaikka työttömien määrä aleneekin pikku hiljaa. Voidaan todeta, että Pohjois-Karjalassa suurimmat haasteet sosiaalipalvelujen järjestämiselle ja turvaamiselle asettaa väestön ikääntyminen, kuntien mahdollisuudet rahoittaa ja ylläpitää hyvinvointipalveluja sekä työvoiman saannin turvaaminen⁸.

Pohjois-Karjalan seutukuntien kehitys on toisistaan poikkeavaa. Joulukuussa 2003 julkistetun aluebarometrin mukaan Jyty-seudun kehityksen arvioidaan lähivuosina paranevan, samalla kun muiden seutujen tulevaisuuden näkymät ovat synkemmät. Voidaan sanoa, että Jyty-seudun ja muun maakunnan kehitys kulkee vastakkaisiin suuntiin.

Pohjois-Karjalan maakuntaohjelmassa (POKAT 2006) esitetään tahdonilmaus maakunnan kehittämisen puitteista. Hyvinvointi-, koulutus- ja kulttuuriklustereiden odotetaan jatkossa olevan entistäkin keskeisempiä tekijöitä maakunnan vetovoimaisuuden kannalta ("varsinaiset vetonaulat"). Maakunnan kärkiosaamisaloiksi on nostettu muovi-metalli- sekä metsä- ja kiviklusterit ("todelliset tuohen tuojat"). Kolmantena kehittämisalueena nähdään ICT-, matkailu- ja elintarvikeklusterit ("säkenöivät toivonkipinät"), joihin on ladattu paljon odotuksia, mutta läpimurto on vielä edessä.

Pohjois-Karjalan liiton laatiman hyvinvointiohjelman tarkoitus on rakentaa alueen hyvinvointipolitiikkaa niin, että kehitetään perusrakenteita, turvataan ja kehitetään hyvinvointipalveluja sekä edistetään elinkeinoelämän kehitystä. Ohjelma sisältää sosiaali- ja terveydenhuoltoon kohdistuvia tavoitteita, jotka tukevat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen tar-

⁶ Sitkeät seutukunnat 2003, s. 101.

⁷ Pohjois-Karjalan liitto 2003, s. 2.

⁸ Pohjois-Karjalan liitto 2002, s. 6.

koituksenmukaista toteuttamista. Hyvinvointiohjelma priorisoi sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämistarpeita.⁹

Hyvinvointiohjelman visioina on, että kuntalaiset saavat korkeatasoisia sosiaali- ja terveyspalveluja taloudellisesti, yhdenvertaisesti ja yksilöllisyyttä kunnioittaen. Kuntalaiset huolehtivat osaltaan myös itse hyvinvoinnistaan, ja heitä tuetaan sekä ohjataan tässä tehtävässä. Asiakkaat saavat ehkäisevää sosiaali- ja terveydenhuoltoa, kuntoutusta ja kokonaisvaltaista hoitoa. Palvelujärjestelmä muodostuu väestöpohjaltaan riittävän kokoisista palvelujen tuottamisalueista ja riittävän kysynnän alueista, joiden muodostumista ja mitoitusta ohjaavat tarve ja toisaalta talous. Julkisen palvelujärjestelmän rinnalla toimivat yritykset ja ns. kolmas sektori. Palvelujärjestelmä on kattava, hyödyntää informaatioteknologiaa ja edistää kustannustehokkuutta sekä vaikuttavuutta kaikilla tasoilla hyödyntämällä kustannustietoja resurssien johtamisessa. Palvelujärjestelmän työpaikat ovat kiinnostavia, ja osaavan työvoiman saatavuus on turvattu.¹⁰

Pohjois-Karjalassa seudullista yhteistyötä on tehty pitkään elinkeinoelämän kehittämiseksi. Yhteistyötä kuntien välillä on tehty sekä seutukunnittain että seutukuntien rajojen yli. Yhteistyö on muodostunut luontevien rajojen ja tarkoitusten mukaisesti. Vireillä olevat kuntaliitosselvitykset vaikuttavat seudulliseen yhteistyöhön merkittävästi. Tuupovaara Runo-Karjalan seudulta ja Kiihtelysvaara Jyty-alueelta ovat harkitsemassa Joensuuhun liittymistä. Runo-Karjalan seutu muodostuu vain kahdesta kunnasta, ja siksi mahdollisesti jäljelle jäävän Ilomantsin kunnan yhteistyö muiden kuntien kanssa ja osallistuminen seutuyhteistyöhön on tällä hetkellä selkeytymättä. Lisäksi Tohmajärven ja Värtsilän kuntaliitos toteutuu vuoden 2005 alusta.

Kuntien kesken tehdään yhteistyötä yhä enenevässä määrin myös sosiaalipalvelujen järjestämisessä ja kehittämisessä. Pohjois-Karjalassa sosiaalipalvelujen kehittämiseen osallistuvat paitsi kunnat, myös monet yksityiset sosiaalialan yrittäjät sekä kolmannen sektorin järjestökenttä. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen seudullinen järjestäminen nähdään yhtenä vaihtoehtona myös Pohjois-Karjalan hyvinvointiohjelman toimeenpanosuunnitelmassa, joka on hyväksytty Pohjois-Karjalan maakuntahallituksessa 28.10.2003.

⁹ Pohjois-Karjalan liitto 2002, s. 18.

2.2 Jyty-seutu

Jyty-seutu muodostuu Joensuun seudun kuudesta kunnasta ja Outokummun seudun kahdesta kunnasta. Jyty-seudun kunnat ovat Joensuu, Pyhäselkä, Kontiolahti, Liperi, Eno, Kiihtelysvaara, Outokumpu ja Polvijärvi. Kiihtelysvaara ja Runo-Karjalan seutukunnasta Tuupovaara neuvottelevat kuntaliitoksesta Joensuun kanssa. Kuntaliitos on saanut pääasiassa myönteisen vastaanoton, ja selvityshenkilö on suositellut liitosta. Kuntaliitos on hyväksytty Joensuun ja Tuupovaaran valtuustoissa, mutta Kiihtelysvaara järjestää liitoksesta vielä kansanäänestyksen tammikuussa 2004. Väestöä Jyty-seudulla on 105 717. Ikärakenne seudulla noudattelee pitkälti koko maan keskiarvoja.

Jyty-seudulla on tehty yhteistyötä pitkään erityisesti elinkeinoelämän kehittämiseksi. Joensuun seudun kehittämissyhtiö Oy (JOSEK Oy) on keskeinen toimija alueen elinkeinorakenteen vahvistamisessa ja elinkeinoelämän toimintakyvyn kehittämisessä. Jyty-seudulla toimivat myös eri hallintokuntien palvelutyöryhmät sekä sosiaalihoitajien ja toimialajohtajien seudulliset työkokoukset ja kolme seutukehittäjää (sosiaalihuollon, terveydenhuollon ja nuorisotyön seutukehittäjät).

Jyty-seudun uusittu seutusopimus on hyväksytty syksyllä 2003 kuntien valtuustoissa. Seutusopimuksen tarkoituksena on määrittää Jyty-seudun kuntien yhteistyön tavoitteet, periaatteet, kustannusten jako ja organisaatio. Uudessa seutusopimuksessa olennaisin muutos on seutuvaltuuston ja sen alaisten toimielimien perustaminen. Yhteistyöorganisaatio muodostuu seutuvaltuustosta, seutuhallituksesta, seudullisista palvelutyöryhmistä, seudun kehittämispäälliköstä ja muusta tarvittavasta henkilöstöstä. Seutuvaltuusto on kuntalain 77 §:n mukainen toimielin ja osa Joensuun kaupungin hallinnollista organisaatiota. Seutuvaltuustossa on 26 paikkaa. Joensuun saa seutuvaltuustosta 10 paikkaa, Liperi ja Kontiolahti 3 ja muut Jytyn kunnat 2 paikkaa kukin. Seutusopimuksessa ei ole kuitenkaan otettu huomioon mahdollista kuntaliitosta Joensuun, Kiihtelysvaaran ja Tuupovaaran kesken, joten paikkajaot voivat vielä muuttua.

¹⁰ Pohjois-Karjalan liitto 2002, s. 8.

Seudun erityispalvelujen nykytilanne ja niihin liittyviä hankkeita

Lastensuojelu

Kaikilla Jyty-kunnilla on omat lastensuojelun sosiaalityöntekijänsä. Jonkin verran sosiaalityöntekijän palveluja, mm. työpari- ja konsultaatiopalveluja, ostetaan Honkalampi-säätiöltä. Kaikki kunnat Joensuuta ja Outokumpua lukuunottamatta hankkivat osan sijaisperheistä Pelastakaa Lapset ry:n kautta. Kunnilla on myös omia perheitä toimeksiantosopimuksilla. Joensuun kaupungilla on oma sijaisperhetoimisto, joka hankkii sijaisperheitä kaupungin perhehoidon tarpeisiin. Joensuulla on myös oma perhekeskus, joka on tarkoitus laajentaa hankkeen avulla seudulliseksi lastensuojelun arviointi- ja kehittämisyksiköksi osana Itä-Suomen osaamiskeskusta. Lisäksi Joensuulla on kasvatus- ja perheneuvola, jonka palveluja myydään Kiihtelysvaaralle ja Pyhäselälle. Outokummun perheneuvola myy palveluja Polvijärvelle, ja Kontiolahden perheneuvola myy Enolle. Liperin perheneuvola palvelee ainoastaan liperiläisiä lapsia ja nuoria.

Lastensuojelun tärkeänä osana Jyty-seudulla on Nuorten Tiimi, joka toimii seutukunnallisesti ja osittain jo maakunnallisesti. Merkille pantavaa on, että kihlakunta panostaa osaltaan voimakkaasti lastensuojeluun ja varhaiseen puuttumiseen. Tämä näkyy erityisesti siinä, että Nuorten Tiimiin ollaan resursoimassa toista poliisihenkilöä vuoden 2004 alusta.

Erityispäivähoidon osalta suurimmalla osalla Jytyn kunnista on oma ryhmä päiväkodeissa erityislapsille. Osa kunnista ostaa palveluja satunnaisesti tai esim. kerran viikossa. Erityispäivähoidon palvelujen saatavuudessa on useimmissa kunnissa varsin suuria vajeita.

Päihdepalvelut ovat osa perussosiaalityötä, ja lisäksi kunnat ostavat erityispalveluja Joensuun kaupungin A-klinikalta ja päihdepysäkiltä. Samoin laitoshoidon palveluja ostetaan eri tuottajilta. Päihdehuollon resurssit ovat niukat ja erityisosaaminen monessa kunnassa puutteellista.

Vammaispalvelut on järjestetty kunnissa pääasiassa osana perussosiaalityötä. Joissakin kunnissa on vammaispalveluihin erikoistuneet sosiaalityöntekijät. Ostopalveluja käytetään mm. asumis-, avustaja- ja tulkkipalveluissa. Vammaispalveluissa vaaditaan paljon erityis-

osaamista, jonka vahvistamiseksi seudullisen yhteistyön ja esimerkiksi konsultaatiotoiminnan kehittäminen olisi tarpeen.

Joensuun seudun kuntien lasten ja nuorten erityispalvelujen seutuyhteistyöhanke – hankkeen yhteyshenkilönä toimii seutukehittäjä Katja Isoaho. Hankkeeseen osallistuvat kaikki Jyty-seudun kunnat, ja Joensuu hallinnoi hanketta. Hankkeen tavoitteena on aikaisempiin alueellisiin ja valtakunnallisiin selvityksiin nojautuen laatia Joensuun seudun kahdeksan kunnan alueelle toimiva seudulliseen yhteistyöhön perustuva sosiaalihuollon lasten ja nuorten palvelujen toiminta ja toteutusmalli. Tarkoituksena on käynnistää konkreettinen palvelutoiminta uudella seutuyhteistyön mallilla. Hankkeessa on työstetty lasten ja nuorten sosiaalihuollon erityispalvelujen toimintamalleja. Ehdotukset sosiaalipäivystyksestä, lastensuojelun sijaishuollosta sekä perheneuvonnasta on käsitelty Jyty-kuntien peruspalvelutyöryhmän kokouksessa marraskuun 2003 lopussa.

Perheneuvonnassa tavoitteena on erityisosaamisen ja –palvelujen turvaaminen sekä joustavuus alueen kuntien kesken. Jyty-kuntien perheneuvonnassa konsultointi, koulutus ja verkostomaisen yhteistyön lisääminen kasvatus- ja perheneuvoloiden kesken koetaan tärkeänä ja näillä alueilla on yhteistä halukkuutta lähteä kasvatus- ja perheneuvolatoimintaa kehittämään.

Sosiaalipäivystyksessä nykyinen käytäntö ei vastaa sosiaalipäivystykselle asetettuja vaatimuksia, koska Joensuun perhekeskuksen päivystys on ainoastaan puhelinpäivystystä. Vaihtoehtoina sosiaalipäivystyksen järjestämiseksi on nykyinen käytäntö, päivystysrengas varallaolona, Joensuun seudun oma malli, ostopalvelu Kriisikeskukselta tai maakunnallinen sosiaalipäivystys. Sosiaalipäivystystä lähdetään kehittämään seudulliseksi/maakunnalliseksi osana Joensuun seudun lastensuojelun kehittämissikkö –hanketta. Tarkoitus on laajentaa nykyistä puhelinpäivystysmallia mm. kotikäynneillä koko Jyty-alueella.

Lastensuojelun sijaishuollossa ongelmana on se, että lastensuojelun tarpeet lisääntyvät ja vaikeutuvat samalla kun nykyinen käytäntö koetaan liian hajanaiseksi. Kaikki Jyty-kunnat kokevat tarvitsevänsä yhteistyötä lastensuojelun sijaishuoltoon liittyvissä asioissa – sijais- ja tukiperheiden oikea-aikaisessa saatavuudessa ja valmentamisessa sekä vapaiden sijoituspaikkojen tuntemuksessa. Perheiden työnohjauksessa, jatkokoulutuksessa ja muissa tukitoi-

missa on puutteita ja korvauskäytäntöä pidetään kirjavana. Sijoitustyöskentelyyn ja perhehoitajien saamaan tukeen toivottiin enemmän laatua. Lisäksi tarvetta on hoitopaikkarekisterille tai tietopankille, johon on keskitetysti ja ajantasaisesti koottu tiedot sijaishuollon palvelutarjonnasta ja vapaista paikoista. Myös lastensuojelun sijaishuoltoa tullaan kehittämään seudulliseksi tai maakunnalliseksi osana Joensuun seudun lastensuojelun kehittämissuunnitelma-hanketta. Yhteistyömahdollisuuksia Pelastakaa Lapset ry:n kanssa selvitetään.

Sosiaalityön kehittämishankkeen vetäjänä toimii Marjut Arola ja hankkeessa ovat mukana Joensuu, Lieksa, Ilomantsi, Kitee, Kontiolahti, Pyhäselkä, Eno ja Kiihtelysvaara. Jyty-seudun kunnissa hankkeeseen osallistuu viisi kuntaa ja muista seutukunnista kolme kuntaa. Hanketta hallinnoi Joensuu. Kuntien lisäksi hankkeeseen osallistuvat mm. Pielisen Karjalan KELA, STKL ja ISON Pohjois-Karjalan yksikkö. Hankkeen tavoitteena on kehittää sosiaalityötä ja turvata perussosiaalityön toimintaedellytyksiä Pohjois-Karjalassa samanaikaisesti ja rinnakkain kansallisen sosiaalialan kehittämissuunnitelman kanssa. Hankkeessa on kolme kehittämissuunnitelmaa 1) sosiaalitoimistojen ydin / perussosiaalityön kehittäminen, 2) sosiaalityön kumppanuusverkoston luominen ja 3) sosiaalialan erityisosaamisen ja tähän liittyvien seudullisten yhteistyökäytäntöjen kehittäminen.

Erityinen osaksi arkea –hankkeen hallinnoija on Kontiolahden kunta. Hankkeeseen osallistuvat Outokumpu, Polvijärvi ja Pyhäselkä, Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskus ja ISON Pohjois-Karjalan yksikkö. Hankkeella pyritään vahvistamaan erityispäivähoidon osaamista tukemalla kuntien sisäistä ja kuntien välistä moniammatillista yhteistyötä sekä uusien osaamis- ja tukiverkostojen syntymistä. Hankkeessa vahvistetaan perheiden osallisuutta ja ennaltaehkäisevää kuntoutustoimintaa, yhtenäistetään erityistä tukea ja hoitoa tarvitseviin lapsiin liittyvää terminologiaa ja kehitetään työmenetelmiä. Kehittämistyöhön liittyy yhteistyötä, verkostoitumista ja osaamista vahvistavaa koulutusta.

Jyty-seudulla on menossa myös kaksi sosiaalihuoltoon vaikuttavaa hanketta, vaikka ne eivät olekaan varsinaisesti sosiaalihuollon hankkeita. Toinen on Joensuun seutukunnallinen **nuorisotyön aktivointihanke**, jonka yhteyshenkilönä toimii nuorisotyön seutukehittäjä Maikki Rouvinen. Hankkeen tavoitteina on luoda toimintatapoja ja malleja, joilla voidaan turvata nuorille laadukkaat nuorisotyön palvelut seutukunnassa ja parantaa nuorten elinoloja. Tavoitteet ovat:

1. Nuorisopolitiikan toteuttaminen ja palvelujen tarjoaminen seutukunnassa kunnalliset ja hallinnolliset rajat ylittäen.
2. Kunnallisten nuorisotyön peruspalvelujen turvaaminen ja nuorten elinolojen kehittäminen.
3. Eri toimijoiden välisen yhteistyön kehittäminen.
4. Nuorten elinympäristön kehittäminen yhdessä nuorten kanssa.
5. Nuorisotyön profiilin kohottaminen.

Joensuun seudun kuntien perusterveydenhuollon seutuhankkeessa seutukehittäjä Oiva Oksman on vuoden 2003 aikana selvittänyt Jyty-alueen kahdeksan kunnan perusterveydenhuollon toimintatapoja ja yhteistoimintakäytäntöjä. Keskeiset yhteistyötarpeet liittyvät täydennyskoulutuksen järjestämiseen, tietotekniikan, tuotteistamisen ja laadunvarmistuksen kehittämiseen.

Tulevaisuuden haasteita Jyty-seudulla

Jyty-seudun haasteena voidaan pitää erilaisten rakenteiden yhteensovittamista. Jyty-seudun kunnat ovat ikärakenteeltaan kovin erilaisia. Joissakin kunnissa väestö ikääntyy hyvinkin voimakkaasti ja jotkin kunnat ovat selvästi lapsivaltaisia. Tällainen ikärakenne asettaa sosiaalipalvelujen järjestämiselle erilaisia tavoitteita. Osa kunnista tarvitsee lasten ja nuorten palveluja kasvavassa määrin. Joissakin kunnissa taas tulee tärkeämmäksi keskittyä vanhuspalvelujen turvaamiseen.

Erityisiä haasteita asettuu Joensuulle alueen veturikuntana ja kasvukeskuksena. On myös huomattava ja tunnistettava se, että palvelujen seudullinen järjestäminen herättää myös vastustusta. Huolta kannetaan palvelujen saatavuudesta ja kuntalaisten tasavertaisuuden toteutumisesta. Yhtenä haasteena voidaan pitää kuntien yhteistyön kehittämistä. Lähipalvelun ja seudullisen palvelun työnjako ja yhteensovittaminen voi olla vaativaa, kun kunnat järjestävät lähipalvelunsa kukin omalla tavallaan ja tasollaan.

Jyty-seudulla väestörakenteesta johtuen myös nuorisotyöhön panostaminen on tärkeää. Nuorisotyön ja sosiaalityön rajapinnat ovatkin yksi tulevaisuuden haasteista Jyty-seudulla. Näitä rajapintoja löytyy Nuorten Tiimistä, erityisnuorisotyöstä, työpajatoiminnasta ja nuorisotiedotuksesta.

Haasteena tulevat olemaan myös mahdolliset kuntaliitokset. Joensuun, Tuupovaaran ja Kiihtelysvaaran yhdistyminen muokkaa sosiaalipalvelujen järjestämistä erityisesti vaarakunnissa. Myös muita kuntaliitoksia voi olla odotettavissa.

Jyty-seudulla lähitulevaisuuden toimenpiteinä tulee olemaan seutukehittäjien (sosiaalihuolto, erityisesti lasten ja nuorten palvelut, perusterveydenhuolto ja nuorisotyö) työn vieminen käytäntöön. Konkreettisenä toimenpiteenä tulee olemaan Joensuun kaupungin perhekeskuksen laajentaminen seudulliseksi lastensuojelun osaamiskeskukseksi.

2.3 Keski-Karjalan seutu

Keski-Karjalan seutukuntaan kuuluu viisi kuntaa, Kitee, Rääkkylä, Kesälahti, Tohmajärvi ja Värtsilä. Vuoden 2005 alusta seutukuntaan kuuluu neljä kuntaa, kun Tohmajärvi ja Värtsilä yhdistyvät. Väestöä Keski-Karjalassa on 21 668.

Keski-Karjala on kuulunut Aksestra –hankkeeseen ja sen tiimoilta Keski-Karjalassa on edistetty hyvin kuntien välisessä yhteistyössä. Pääpaino on ollut peruspalvelujen seudullisessa kehittämisessä tavoitteena kuntien väliset sopimukset. Myöhemmässä vaiheessa on keskitytty erityisosaamista vaativiin palveluihin. Keski-Karjalan seudullisena kehittämisrakenteena on säännölliset seudulliset sosiaalijohtajien työkokoukset. Seutukehittäjänä toimii Ilpo Jorasmaa. Useita yhteisiä hankkeita on käynnissä, ja osa on tuottanut jo konkreettisia toimintamalleja.

Seudun erityispalvelujen nykytilanne ja niihin liittyviä hankkeita

Lastensuojelu on kaikissa Keski-Karjalan kunnissa osa sosiaalitoimiston sosiaalityötä ja perustyötä. Lastensuojelun erityisosaaminen on ollut tarkoitus jatkossa kytkeä käynnistyvään seudulliseen lasten ja nuorten hyvinvointikeskukseen.

Lasten ja nuorten hyvinvointikeskuksen (Hytkes) on tarkoitus aloittaa toimintansa 1.8.2004. Aiesopimukset keskuksen perustamisesta on hyväksytty kunnanhallituksissa. Aiesopimuksella sitoudutaan mm. toimintalinjoihin ja palvelujen sisältöön, organisoitumiseen ja kustannusten perusteisiin. Hyvinvointikeskuksen palveluita tulevat olemaan kasvatus- ja perheneuvonta, psykologi- ja terapiapalvelut, päihdehuollon palvelut, mielenterveyspalvelut, oppilashuolto, erityispäivähoidon palvelut ja tukihenkilötoiminnan koordinointi sekä hanke- ja kehittämistoiminta. Palvelut on tarkoitettu lapsille, nuorille ja lapsiperheille. Henkilökunta koostuu kolmesta psykologista, puheterapeutista, toimintaterapeutista, sosiaalityöntekijästä ja toimistosihteeristä sekä osa palveluista järjestetään verkostomaisella yhteistyöllä. Hyvinvointikeskuksen johtavina periaatteina ovat asiakaslähtöisyys, moniammatillisuus ja seudullisuus.

Erityispäivähoidon kehittäminen Keski-Karjalassa on tällä hetkellä seudullista hanketyötä, jota Kitee hallinnoi. Hankkeessa kehitetään kunkin kunnan erityispäivähoitoa. Hankkeen erityislastentarhaopettaja ja jatkossa työparina toimiva sosionomi (AMK) antavat konsultoitavaa tukea ym. ja hankkeessa kehitetään varhaista puuttumista, kuntoutussuunnitelmien ja kuntouttavan arjen sisältöä sekä toiminnan arviointia. Hankkeessa mallinnetaan erityispäivähoidon liittyminen lasten ja nuorten hyvinvointikeskukseen. Kunkin kunnan päivähoidossa on kehittämistyöryhmä ja hankkeen yhteyshenkilö. Hanke alkoi 13.10.2003 ja päättyy 31.5.2005.

Päihdehuollon palvelut tuottaa Kiteen kaupunki. Kiteellä on päihdehuollon palvelukeskus, jolta muut kunnat ovat ostaneet päihdesairaanhoidajan ja sosiaaliterapeutin palveluja. Lisäksi Kiteellä toimii Koivurinteen huolto- ja hoitokoti, jota ollaan muuttamassa kuntouttavasta yksiköstä enemmänkin asumispalveluita tuottavaksi yksiköksi. Kuntouttava hoito ostetaan muilta palvelun tuottajilta, ja katkaisuhuolto järjestetään terveyskeskuksissa. Tavoitteena on päihdehuollon palvelujen seudullistaminen ja päihdehuollon maakunnallinen tarkastelu.

Keski-Karjalassa on käynnissä Ankkuri –hanke, joka on Mannerheimin Lastensuojeluliiton hallinnoima **ehkäisevän päihdetyön** hanke. Hankkeessa ovat Keski-Karjalan kunnat Tohmajärveä lukuun ottamatta. Hankkeessa on kehitetty mm. ehkäisevän päihde- ja huumetyön keinoja, tukihenkilökoulutusta ja tukisuhteiden luomista, työnohjausta sekä päihde- ja väkivaltaa kokeneiden lasten vertaisryhmätoimintaa.

Keski-Karjalassa on käynnissä myös **PALKO – seutukunnallinen huumehanke**. Hankkeen tavoitteena on järjestää huumehoito palveluohjauksen avulla Keski-Karjalan kunnissa. Hanke päättyy vuonna 2005.

Vammaispalvelut on järjestetty kaikissa kunnissa omana työnä, mutta seudullistaminen on ollut keskusteluissa. Keski-Karjalassa sosiaali- ja terveystoimi käynnisti syksyllä 2003 seudullisen kartoituksen, jonka tarkoituksena on selvittää seudullista yhteistyötä perusterveydenhuollon ja sosiaalitoimen välillä.

Tulevaisuuden haasteita Keski-Karjalassa

Keski-Karjalassa tärkeänä tavoitteena on saada käyntiin seudullinen lasten ja nuorten hyvinvointikeskuksen toiminta. Käynnistämiseen ja toiminnan sisällölliseen kehittämiseen haetaan seutukehittäjää ja kehittämishankerahoitusta. Muita lähitulevaisuuden tavoitteita on päihde- ja vammaispalvelujen kehittäminen seudullisesti. Päihdepalvelujen osalta on tarkoituksena saada seudullinen päihdehuollon keskus, jonka ylläpitämisessä kaikki kunnat olisivat mukana. Myös seudullisen perusterveydenhuollon kehittämismahdollisuudet selvitetään mahdollisena omana hankkeena.

2.4 Pielisen Karjalan seutu

Pielisen Karjalan seutukuntaan kuuluu neljä kuntaa, Nurmes, Lieksa, Valtimo ja Juuka. Väestöä Pielisen Karjalassa on 33 336. Pielisen Karjalassa väestö vähenee todellisuudessa nopeammin kuin tilastokeskuksen väestöennusteet kuvaavat. Väestö ikääntyy, ja nuoret muuttavat pois työn tai opiskelujen perässä. Tämä asettaa Pielisen Karjalan sosiaalipalvelujen kehittämislle aivan erityisiä haasteita.

Pielisen Karjalassa kunnat tekevät yhteistyötä erityisesti moninaisten hankkeiden muodossa, joita esitellään jäljempänä. Kehittämistrakenteina voidaan mainita sekä sosiaalijohtajien että lastensuojelun työntekijöiden säännölliset yhteistyökokoukset. Myös Pielisen Karjalan kuntien johtoryhmät kokoontuvat säännöllisesti.

Pielisen Karjalassa erityisen haasteen seudulliselle yhteistyölle ja palvelujen saatavuudelle ja saavutettavuudelle asettavat pitkät etäisyydet. Esimerkiksi Juuan ja Lieksan välinen etäisyys on 100 km, Lieksa-Nurmes 55 km ja Juuka-Valtimo 75 km. Pitkien välimatkojen aiheuttamat ongelmat tiedostetaan, ja ne pyritään ottamaan huomioon. Onkin tärkeää pohtia enemmän lähipalvelujen ja seudullisten palvelujen suhdetta sekä sitä, miten teknologiaa voitaisiin käyttää hyväksi.

Seudun erityispalvelujen nykytilanne ja niihin liittyviä hankkeita

Pielisen Karjalassa **lastensuojelu** on pääasiassa osa perussosiaalityötä. Lieksassa on perhekliniikka ja ”jalkautettu” perhetukikeskus. Valtimolla kasvatus- ja perheneuvolapalvelut ostetaan. Sijaishuollon palveluita ostetaan eri palveluntuottajilta ja Nurmeksessa käytetään toimeksiantosopimuksia. Seudullista yhteistyötä on ollut projekteissa, erityisesti lasten ja nuorten mielenterveystyötä kehittävässä projektissa. Tätä ylikunnallista yhteistyötä pyritään kehittämään. Lastensuojeluun liittyvät palvelut toimivat kohtuullisen hyvin, mutta silti kaivataan seutukunnallista kehittämistä ja erityisesti tarvittaisiin seudullinen perhehoitokoti.

Erityispäivähoitoon ollaan pääosin tyytyväisiä, ja erityispäivähoito on järjestetty osana päiväkotitoimintaa. Pielisen Karjalan alueella on erityispäivähoidossa osaamista, mutta seutukunnallista kehittämistä kaivataan toiminnan tehostamiseksi.

Päihdehuollon palvelut ovat osa perussosiaalityötä, mutta ulkopuolisia palveluntuottajia käytetään mm. laitossijoituksissa. Lieksassa toimii päihdepysäkki, ja huumeatkaisussa pyritään seutukunnallisesti kehittämään Nurmekseen katkaisuyksikköä. Päihdehuollon palvelut toimivat tyydyttävästi, mutta seutukunnallista kehittämistä vielä kaivataan.

Vammaispalvelut ovat osa kuntien perussosiaalityötä. Ostopalveluja käytetään kuljetus- ja asumispalveluissa. Juuassa on oma suojatyökeskus, autetun asumisen yksikkö, kuntoutusohjaaja ja tukiasuntoverkosto. Vammaispalvelujen seutukunnallisuus on tavoitteena, koska nykyiset resurssit eivät takaa riittävää erityisosaamista.

Pielisen Karjalan alueella on käynnissä useita sosiaalihuollon erityispalveluihin liittyviä hankkeita. **Lasten ja nuorten mielenterveystyön kehittämisprojektissa** Pielisen Karjalan kaikki neljä kuntaa ovat mukana, ja Nurmes toimii hallinnoijana. Projektin tavoitteena on ollut kehittää ja lisätä lasten ja nuorten mielenterveyspalveluja Pielisen Karjalan kunnissa. Projektilla on vastattu akuuttiin lasten ja nuorten psykiatrian tarpeeseen. Projektin avulla on vahvistettu kuntien perustyötä sosiaali-, terveys- ja koulutoimissa. Projektin tuotoksena on mm. jo toimiva kuntien lastensuojelutyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden yhteistyörakenne. Projektin avulla on pystytty myös lisäämään ennaltaehkäisevän mielenterveystyön resursseja ja vahvistettu mielenterveysasioista tiedottamista. Projektin luoma videoneuvotteluympäristö tukee yhteistyötä omalta osaltaan. Projektin aikana on tehty peruskartoitus alueen lasten ja nuorten palveluista. Projekti on järjestänyt henkilöstökoulutusta, lisännyt lastenpsykiatrasta konsultaatiota, tutkinut ja toteuttanut nykyteknologian hyödyntämistä lasten ja nuorten palveluissa. Projektin avulla on löytynyt uusia työmuotoja ja toimintatapoja. Hanke alkoi 2000 ja päättyi 2004.

Lienu –projektin tavoitteena on mahdollistaa Sosiaali- ja terveysministeriön, Stakesin ja Suomen Kuntaliiton antaman Ikäihmisten hoitoa ja palveluja koskevan laatusuosituksen muuntumista käytännön toiminnaksi ja konkreettisiksi muutoksiksi vanhusten palveluissa. Hankkeessa on keskeistä kuntien välisen yhteistyön hyödyntäminen ja lisääminen. Keskei-

siä tuloksia hankkeessa tulee olemaan vanhushuollon laatujärjestelmä, kuntien ja yksityisten hoivapalvelutuottajien yhteistyön lisääminen ja kehittäminen sekä henkilöstön seutukunnallisen yhteiskäytön hyödyntäminen. Hanke alkoi 2003 ja päättyy vuoden 2004 loppuun.

Ennaltaehkäisevää päihdetyöhanketta hallinnoi Loma Nurmes Oy ja kaikki kunnat ovat mukana. Hanke kohdentuu ensisijaisesti nuoria (14–24 -vuotiaat) koskevaan ennaltaehkäisevään päihdetyöhön. Hankkeen tavoitteena on käynnistää päihdepysäkin toiminta Nurmeksessä ja tukihenkilötoiminta kaikissa mukana olevissa Pielisen Karjalan kunnissa. Myös katutyömallia kehitetään. Toissijaisena tavoitteena on lasten ja nuorten kanssa toimivien kuntien työntekijöiden osaamisen vahvistaminen erilaisten koulutusten avulla. Hanke on aloittanut 2003 ja hanke päättyy vuoden 2005 loppuun.

Muita hankkeita ovat **huumehanke, dementiakoulutushanke, hyvinvointipalvelujen kehittämishanke ja vaihtovalmennushanke**. Huumehankkeessa on mukana ovat Pielisen Karjalan kunnat, Nuorten Palvelu ry., Loimupelto Oy ja poliisi. Hallinnoijana toimii Nurmes ja hankkeen kesto on 2003–2005. Hanke on yhteistyöprojekti, joka pyrkii lisäämään ja tehostamaan katkaisu- ja avohoitoa palveluja alueen nuorille huumeiden käyttäjille. Dementiakoulutushanketta hallinnoi Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu ja kaikki kunnat ovat mukana. Hanke on käynnistynyt syksyllä 2003. Hyvinvointipalvelujen kehittämishanketta hallinnoi Lieksan Teollisuuskylä. Kunnista mukana on Lieksa ja Nurmes. Vaihtovalmennushanketta hallinnoi Lieksan Aikuisopisto. Hankkeen kesto on 2004–2005.

Suunnitteilla olevia hankkeita ovat:

- Syrjäytymisuhan alaisten lapsiperheiden alueellinen ryhmätoiminta (kaikki kunnat)
- Kuve – lasten ja nuorten kuntouttavat verkostot (kaikki kunnat)
- Kasvatus- ja perheneuvolatyön kehittäminen Lieksan ja Nurmeksen yhteistyönä

Tulevaisuuden haasteita Pielisen Karjalassa

Pielisen Karjalan alueella väestörakenne on erittäin haasteellinen sosiaalipalvelujen näkökulmasta. Yksittäisen kunnan on vaikea turvata laadukkaita palveluja kuntalaisille, ja erityisen ongelmalliseksi muodostuu pienten asiakasryhmien tarvitsemien erityispalvelujen turvaaminen. Vanhusten määrän lisääntyminen ja toisaalta syntyvyyden ennakoimattomuus vuosittain edellyttää aivan uudenlaisia ajattelutapoja palvelujen järjestämiselle. Palvelujen saatavuus ja laatu edellyttävät myös ammattitaitoista ja koulutettua henkilöstöä, ja samaan aikaan pula sosiaali- ja terveysalan ammattiosajista kärjistyy.

Keskeisimmät yhteiset kehittämishaasteet Pielisen Karjalassa kytkeytyvät sosiaalipalvelujen käyttäjärajanteeseen. Dementiahoidon ja -palvelujen kehittäminen ja kotona selviytymisen tukeminen edellyttävät uusia innovatiivisia ratkaisuja, joissa tarvitaan useiden eri tahojen yhteistyötä. Myös vammaispalvelujen ja lastensuojelun kehittäminen edellyttävät erityisosaamisen yhteistä vahvistamista ja monitoimijaista kehittämistä.

Pielisen Karjala suunnittelee **seutusuunnittelija-hanketta**, jonka tavoitteina on:

I Sosiaalipalvelujen tulevaisuuden turvaaminen Pielisen Karjalassa

Tämä voidaan jakaa seuraaviin alatavoitteisiin:

- a) Sosiaalipalvelujen saatavuuden turvaaminen ja laadun kehittäminen pitkällä tähtäimellä.
- b) Sosiaalipalvelujen vaihtoehtoisten järjestämistapojen selvittäminen/arvioiminen
- c) Henkilöstön saatavuuden ja osaamisen turvaaminen.
- d) Teknologian käyttömahdollisuuksien selvittäminen sosiaalipalveluissa.

II Pielisen Karjalan seutusuunnittelija osana maakunnallisen kehittämisfoorumin luomista.

Pielisen Karjalan seutusuunnittelija loisi yhteistyössä kuntien kanssa sosiaalipalvelujen kehittämiseen uudenlaista jatkuvuutta, jäntevyyttä, vaikuttavuutta ja pitkäkestoisuutta. Seutukunnan sosiaalipalvelujen kokonaistilanteen hahmottamiset tulee olemaan hyötyä jo suunniteltaessa lähitulevaisuuden sosiaalipalvelujen järjestämistapoja. Seutusuunnittelijan tehtävät olisivat moninaiset.

2.5 Runo-Karjalan seutu

Runo-Karjalan (Ilomantsin) seutukuntaan kuuluu kaksi kuntaa, Tuupovaara ja Ilomantsi. Väestöä Runo-Karjalan seutukunnassa on 8981. Tuupovaara, Kiihtelysvaara ja Joensuu neuvottelevat kuntaliitoksesta. Ilomantsin osalta yhteistyökuviot ovat selvityksen alla laajemminkin, ja seudullisuutta pohditaan kunnan kannalta kokonaisuutena. Tällaisessa murrosvaiheessa seudullinen yhteistyö on vaikeaa.

Runo-Karjalan seutukunta oli mukana Aksestra-hankkeessa, jonka pääpaino oli peruspalvelujen seudullisessa kehittämisessä ja turvaamisessa. Seutukunnalla on perustettu sosiaali- ja terveystyöryhmä.

Seudun erityispalvelujen nykytilanne

Lastensuojelu on osa perussosiaalityötä. Sijaishuollon palvelut ostetaan yksityisiltä. Yhteistyötä tarvittaisiin sosiaalipäivystyksessä, ja erityisesti olisi tarvetta seudulliselle sijais- huoltoyksikölle.

Ilomantsissa on paljon **erityispäivähoitoa** tarvitsevia lapsia, eikä kunnassa ole erityislastentarhaopettajaa. Koulun erityisopettaja konsultoi tarvittaessa ja jonkin verran on ostettu konsultaatiota. Myöskään Tuupovaarassa ei ole erityislastentarhaopettajaa, joten Ilomantsi tarvitsisi kuntaliitoshankkeen huomioon ottaen oman tai seutukunnallisen erityislastentarhaopettajan.

Runo-Karjalassa **päihdepalvelut** ostetaan pääasiassa yksityisiltä, ja katkaisuhoidoita järjestetään terveyskeskuksessa. Ilomantsilla on omia palveluasuntoja, mutta niissä ei ole tukipalveluja. Huumehoidon osaaminen on heikohkoa. Päihdehuoltoon kaivattaisiin selkeästi seutukunnallista yhteistyötä.

Ilomantsissa **vammaispalvelut** toimivat hyvin, koska Ilomantsilla on vammaispalveluihin perehtynyt työntekijä. Vammaispalveluihin liittyvät asumispalvelut ostetaan, samoin kehitysvammaisille tarkoitettuja päivä- ja työtoimintapalveluita.

Seutuyhteistyön linjaukset selviävät tarkemmin vasta sen jälkeen, kuntaliitoskuviot ovat ratkenneet.

2.6 Muiden sosiaalialan toimijoiden erityispalveluihin liittyviä hankkeita

Sosiaalihuollon alan toimijoita ovat kuntien lisäksi myös eri järjestöt, kuntayhtymät ja yksityiset palvelun tuottajat. Näillä on käynnissä erilaisia hankkeita, joissa on mukana myös kuntia.

Pohjois-Karjalassa on käynnissä **Vammaisalan kehittämisverkosto Itä-Suomessa** –hanke. Verkostoon osallistuu Honkalammen kuntayhtymän, Honkalampi-säätiön, Kehitysvammaisten tukiliiton, Joensuun yliopiston, Itä-Suomen lääninhallituksen ja Pohjois-Karjalan liiton edustajia. Hanke jatkaa vuodesta 2001 Honkalammen kuntayhtymän rahoituksella tehtyä verkostotyötä ja yhteistyörakenteen tukemista osana ISON vammaisalan kehittämistyötä. Kehittämisverkosto on tukenut vammaisalan kehittämishankkeiden suunnittelutyötä etenkin seudullisen, alueellisen ja ylimaakunnallisen yhteistyön näkökulmasta. Kehittämisverkosto on koontanut toimijoita yhdessä tärkeiksi nähtyjen kehittämistehtävien äärelle. Hankkeen kesto on 2003–2004.

ITSE –hankkeen hallinnoija on Honkalampi-säätiö. Hankkeen tavoitteena on lisätä ja hyödyntää kuvapuhelimen tarjoamia mahdollisuuksia sosiaali- ja terveydenhuollon tuottamisessa ja tarjonnassa haja-asutusalueella vanhusten ja vammaisten sekä myös muuta kuin suomea puhekielenään käyttävien henkilöiden asioinneissa. Hankkeen kesto on 2001–2003 ja tavoitteina on:

- Tukea haja-asutusalueella sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen avulla vanhusten ja vammaisten itsenäistä suoriutumista.
- Mahdollistaa kuurojen sekä puhevammaisten keskinäistä kommunikaatiota ja sosiaalisen verkoston ylläpitoa silloin, kun välimatkat muodostuisivat esteeksi kontaktien luomisessa ja ylläpidossa.
- Tiedottaa, kouluttaa ja ohjata sosiaali- sekä terveydenhuollon henkilökuntaa, käyttäjiä ja käyttäjien lähiverkostoa kuvapuhelimen käytössä.

Laadukkaan kotihoidon –hankkeen hallinnoija on Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. Yhteistyötahoina on Joensuu, Liperi, Pyhäselkä, Tohmajärvi ja Pohjois-Karjalan sairaanhoitopiiri sekä eri järjestöjä ja yrityksiä. Projektin tarkoituksena on kehittää nykyistä kotihoitoa ja luoda uudenlainen ympärivuorokautisen vaativan kotihoidon toimintamalli pilottikuntiin kehittämällä mm. kotisaattohoitoa, kotiutuskäytänteiden toimivuutta ja laatua sekä toimintakykyä edistävää kuntouttavaa kotihoitoa yhteistyössä erikoissairaanhoidon ja perusterveydenhuollon kanssa. Projektin tarkoituksena on myös vahvistaa kotihoidon osaamis-pääomaa lisäkouluttamalla hoitohenkilöstöä alan asiantuntijoiksi, edistää työllistymismahdollisuuksia alan ammattilaisille ja yrittäjille. Hyödyntää uutta viestintä- ja hoitoteknologiaa kotihoidon kehittämisessä sekä kohdentaa järkevästi sosiaali- ja terveydenhuoltoon suunnattavia varoja innovatiivisessa yhteistyössä koulutuksen ja sosiaali- ja terveydenhuollon palveluorganisaatioiden kanssa. Tavoitteena on tuottaa turvallista ympärivuorokautista kotihoitoa vaikeasti sairaille potilaille, niin että he voivat halutessaan valita kotihoidon vaihtoehtona laitoshoidolle. Hankkeen kesto on 2002–2004.

Honkalammen kuntayhtymä, Lieksan kaupunki, Liperin kunta, Honkalampi-säätiö, Kehitysvammaisten tukiliiton Pohjois-Karjalan yksikkö ovat suunnitelleet **vammaisten lasten lastensuojelun (VALMA) kehittämishankkeen**, jossa etsitään keinoja ja työvälineitä vammaisten lapsen lastensuojelutarpeen tunnistamiseksi ja moniammatillisen yhteistyön toimintamallin löytämiseksi vammaisen lapsen lastensuojelun toteuttamiseksi oikea-aikaisesti huomioiden lapsen ikä ja kehitystaso. Prosessin aikana kehitetään toimintamalli, yhteistyötä opetellaan koulutuksen kautta ja suunnitellaan yhdessä toimijoiden kanssa arvioin-tilomake, jonka avulla vammaisen lapsen lastensuojelun tarve pystytään erottamaan vammaan liittyvistä ongelmista ja siten lasta pystytään tukemaan kaikin käytettävissä olevin toimenpitein.

3 TULEVAISUUDEN NÄKYMÄT JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Sosiaalialan tulevaisuuden turvaamiseksi on annettu valtioneuvoston periaatepäätös (2.10.2003), joka toimeenpannaan Sosiaalialan kehittämishankkeena (SOKE) vuosina 2003–2007. Tavoitteena on palvelujen saamisen ja laadun turvaaminen, palvelurakenteen ja toimintojen uudistaminen sekä henkilöstön osaamisen ja työolojen kehittäminen. Tarkoituksena on myös varmistaa sosiaalialan pitkän aikavälin kehittäminen ja ennakoida muuttuvan toimintaympäristön asettamia lisääntyviä vaatimuksia sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja niiden ratkaisemiseksi.¹¹

Sosiaalialan tulevaisuuden turvaamisesta annettu valtioneuvoston päätös toteutetaan neljänä hankekokonaisuutena, jotka muodostuvat erillisistä hankkeista. Sosiaalialan uudistamisen tavoite, periaatteet ja periaatteita toteuttavat hankkeet ja hankekokonaisuudet esitetään sosiaalialan kehittämishankkeen toimeenpanosuunnitelmassa.¹²

Palvelurakenteen ja toimintojen kehittämisen (hankekokonaisuus 2) osalta tarkoituksena on turvata palvelut lisäämällä seudullista yhteistyötä. Kuntien välisellä ja seudullisella yhteistyöllä turvataan kansalaisten yhdenvertaiset oikeudet ja mahdollisuudet korkeatasoisiin sosiaalihuollon perus- ja erityispalveluihin. Palvelurakenteen tulee perustua alueellisiin joustaviin ratkaisuihin.¹³

Sosiaalialan kehittämisen haasteita ja uusia yhteistyörakenteita

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuuden ja laadun turvaaminen ja tasapainoinen kehittäminen on Pohjois-Karjalan kuntien keskeinen haaste tulevaisuudessa. Suurin osa Pohjois-Karjalan kunnista on taloudellisissa vaikeuksissa, taloutta tasapainotetaan ja palvelujen kehittämiseen on niukasti resursseja. Pohjois-Karjalassa on pulaa mm. pätevistä sosiaalityöntekijöistä. Sosiaalialan osaamisen vahvistamiseksi ja perus- ja erityispalvelujen saatavuuden ja laadun turvaamiseksi tarvitaan kuntien keskinäistä yhteistyötä.

¹¹ STM, monisteita 2003:20.

¹² STM, monisteita 2003:20.

¹³ STM, monisteita 2003:20.

Yhtenä ongelmana voidaan nähdä erityisesti niiden pienten kuntien asema, joiden seudullinen yhteistyö on vaikeaa välimatkojen ja taloudellisen tilanteen takia. Pohjois-Karjalassa puhuttaa paljon Ilomantsin kunnan asema. Ilomantsi ja Tuupovaaran kunta ovat muodostaneet Runo-Karjalan seudun, mutta nyt Ilomantsi on vaarassa jäädä ”yksin” Joensuu-Kiihtelysvaara-Tuupovaara kuntaliitoshankkeen myötä. Ilomantsista on pitkät etäisyydet lähimpiin kaupunkeihin Lieksaan ja Joensuuhun. Miten yleisesti ottaen tällaiset ”seuduttomat” kunnat tulevat selviytymään palvelujen järjestämisestä? Miten näiden kuntien osallistumismahdollisuudet hankkeisiin ja kehittämiseen turvataan? VEP:n lähtökohtana on ollut tukea erityisesti pieniä kuntia, ja tämä tehtävä on nyt siirtymässä sosiaalialan osaamiskeskuksille.

Hankevetoiseen kehittämiseen liittyy myös suuria haasteita. Sosiaali- ja terveydenhuollon vahvistaminen ja kehittäminen tulee yhä enemmän olemaan erillisten hankerahoitusten varassa. Hankkeet ovat usein lyhytkestoisia eikä hankkeissa saavutettu kehittämistyö ja osaaminen helposti siirry osaksi perustyötä. Heikon jatkuvuuden ja kumuloitumisen lisäksi hankkeet ovat usein päällekkäisiä, ja resursseja hukkaantuu. Kehittämistyö on usein sattumanvaraista ja puuskittaista vailla pitkäjänteistä tavoitetta. Usein kehittämishankkeet eivät tue sosiaalisesti kestävästä kehityksestä.

Sosiaalialan kehittämisohjelma ja kansallinen terveysprojekti ohjaavat kuntien tulevaa kehittämishankerahoitusta. Lisäksi eri sosiaalialan toimijoilla on lukuisia muita rahoituslähteitä, mm. EU-rahoitukset ja Raha-automaattiyhdistys. Erilaisten hankekokonaisuuksien, erillisten hankkeiden ja lukuisten toimijoiden ja rahoitusten viidakossa on oleellista ja erittäin tärkeää, että kehittämiseen löydetään uudet yhteistyön rakenteet ja koordinaation tavat. Monitoimijaiseksi muuttunut palvelurakenne edellyttää järjestöjen ja yksityisen sektorin mukana oloa seutukehittämisen kaikissa vaiheissa. Haasteena onkin etsiä ja kehittää rakenteita, jotka mahdollistavat ja tukevat kansalaisten osallistumista ja osallisuutta syntymässä oleviin seutukuntarakenteisiin.

Erityisesti pienten kuntien on vaikea osallistua hankeperusteiseen kehittämiseen. Kunnissa ei ole tarvittavaa henkilöresurssia hankesuunnitteluun, koordinointiin ja toteutukseen. Usein saattaa puuttua myös tarvittavaa osaamista, jota hankesuunnittelussa tarvitaan. Uhkakuvana on sosiaalialan kehittämisresurssien painottuminen yhä enemmän hankerahoituksen varaan, ja etenkin pienet kunnat jäävät sosiaalialan kehittämisestä osattomiksi. Tämän seurauksena

kuntien kehitys eriytyy entisestään, ja kuntalaiset ovat sosiaalihuollon palvelujen saatavuuden ja laadun suhteen eriarvoisessa asemassa.

Näitä erityiskysymyksiä varten on tarvetta **seutukehittäjille/-suunnittelijoille**, jotka toimivat kunnan sosiaalihuollon kehittämisen yhteyshenkilönä ja koordinoijana ja jotka hallitsevat ”hankemaailman” ja voivat toimia kuntien sosiaalihuollon kehittämisen tukena. Pohjois-Karjalasta Honkalammen kuntayhtymä hakee maakunnallista seutusuunnittelijaa, Pielisen Karjala omaa yleistä seutusuunnittelijaa, Keski-Karjala lasten ja nuorten hyvinvointikeskuksen käynnistämistä varten seutusuunnittelijaa ja Joensuu hakee kehittämishankerahoitusta Joensuun perhekeskuksen seudullista kehittämysyksikköä varten. Kaikki nämä hakemukset ovat tavoitteiltaan ja sisällöiltään erilaisia ja eri tasoilla. Maakunnallinen seutusuunnittelija on yleinen kehittäjä, kun taas Keski-Karjalan seutusuunnittelijan on tarkoitus keskittyä yksityiskohtaisiin ja sisällöllisiin kysymyksiin.

Pohjois-Karjalaan on tavoitteena luoda **kehittämisfoorumi**, johon kuuluvat keskeiset maakunnalliset sosiaalialan toimijat, mm. kuntien, yksityisten sosiaalipalvelujen tuottajien, säätiöiden, Itä-Suomen lääninhallituksen, Pohjois-Karjalan liiton, yhdistysten, järjestöjen ja koulutusorganisaatioiden edustajat sekä sosiaalialan osaamiskeskus. Muihin sosiaalialan toimijoihin kuuluu mm. nuorisotyön ja TE-keskuksen edustajat. Kehittämisfoorumi toimii uudenaikaisena välittävänä rakenteena työelämän ja koulutuksen väliseen kiinteämpään vuoropuheluun ja yhteistyöhön. Yhteisellä kehittämisfoorumilla on merkittävä tehtävä osaamisen kumuloimisessa, hankkeiden vaikuttavuuden lisäämisessä ja hankkeiden kytkemisessä kokonaisrakenteeseen.

Sosiaalialan kehittämishankkeen jalkautuminen alkoi Joensuusta 11.12.2003. SOKE:n toimeenpano organisoidaan yhtenäiseksi projektiksi. SOKE:a varten on asetettu valtakunnallinen johtoryhmä, joka on yhteinen terveysprojektin kanssa. Alueellinen organisointi tapahtuu sosiaalialan osaamiskeskusten aluepohjalta, eli alueellisia johtoryhmiä tulee olemaan yhdeksän. Alueelliset johtoryhmät voivat organisoida jaostoja esimerkiksi maakuntajaon pohjalta. On esitetty, että Pohjois-Karjalassa tulisi olemaan oma jaosto, joka olisi täydennettynä/muokattuna sama kuin VEP:n alueellinen johtoryhmä. Tarkempi organisoituminen varmistuu vuoden 2004 alussa.

Yhteenveto

Keskeisimpiä tulevaisuuden haasteita tulevat olemaan:

1. Kuntien yhteistyön kehittäminen. Kunnat ovat rakenteiltaan ja toimintatavoiltaan erilaisia, joten palvelujen järjestäminen yhteistyössä vaatii myös näiden rakenteiden ja toimintatapojen tarkastelua ja yhteensovittamista.
2. Kuntien mahdollisuudet rahoittaa ja ylläpitää hyvinvointipalveluja. Kuntien taloudelliset tilanteet eroavat toisistaan. Joensuun seudun kehitys arvioidaan myönteiseksi, samalla kun muiden kuntien taloudellinen tilanne heikkenee.
3. Väestön ikääntymiseen liittyvät haasteet palvelujen järjestämisessä. Yhä enemmän on otettava huomioon vanhusväestön asema ja heille tarkoitettujen palvelujen saatavuuden turvaaminen.
4. Pienten asiakasryhmien tarvitsemien erityispalvelujen turvaaminen. Erityisesti päihde- ja vammaispalvelut kehittäminen on keskeinen haaste tulevaisuudessa.
5. Ammattitaitoisen ja koulutetun henkilöstön saatavuuden turvaaminen.
6. Sosiaali- ja terveydenhuollon rajapinnat, esimerkiksi päihdetyö, mielenterveystyö, dementia-työ.
7. Pienten kuntien osallistumismahdollisuudet kehittämistyöhön, esimerkkinä Iloman-
sin kunta.

Pohjois-Karjalassa on noussut selkeästi esiin neljä kehittämistarvetta, joihin kaivataan kaikkien kuntien panosta ja osaamista. Maakunnan tasolla konkreettisia toimenpiteitä lähitulevaisuudessa tulisi tehdä:

- maakunnallisen sosiaalipäivystyksen järjestämiseksi
- maakunnallisen päihdeyksikön luomiseksi
- vammaispalveluihin liittyvän erityisosaamisen turvaamiseksi
- teknologian käyttömahdollisuuksien selvittämiseksi sosiaalipalveluissa.

Lähdeluettelo:

Eronen, Anne – Londén, Pia – Perälähti, Anne – Siltaniemi, Aki: Sitkeät seutukunnat. Pohjoiskarjalaisten kokemuksia hyvinvoinnista ja palveluista. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry. Hakapaino Oy. Helsinki 2003.

Harinen, Päivi: Verkkoja verkoissa. VEP ja ISO alueellisina hyvinvointistrategioina Pohjois-Karjalassa. Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ISO. Joensuun yliopistopaino. Joensuu 2002.

Pohjois-Karjalan liitto: Hyvinvointi Pohjois-Karjalassa. Julkaisu 67. Painotalo Seiska Oy. Joensuu 2002.

Pohjois-Karjalan liitto: Pohjois-Karjalan hyvinvointiohjelman toimeenpanosuunnitelma. Julkaisu 78. Suomen Graafiset Palvelut Ltd. Joensuu 2003.

Pohjois-Karjalan liitto: POKAT 2006 –maakuntaohjelman toteuttamissuunnitelma vuosille 2004 ja 2005. Pohjois-Karjalan yhteistyöryhmä 21.10.2003. Joensuu 2003.

Sosiaali- ja terveysministeriö: Kansallinen sosiaalialan kehittämisprojekti. Työryhmämuistioita 2003:11. Matti Heikkilä, Juha Kaakinen ja Nina Korpelainen. Helsinki 2003.

Sosiaali- ja terveysministeriö: Sosiaalialan kehittämishanke. Toimeenpanosuunnitelma. Monisteita 2003:20. Helsinki 2003.

Sosiaali- ja terveysministeriö: Valtioneuvoston periaatepäätös sosiaalialan tulevaisuuden turvaamiseksi. Esitteitä 2003:5. Helsinki 2003.

Internet-lähteet:

www.stm.fi

www.stakes.fi/hyvinvointi/vep

www.pohjois-karjala.fi

www.isonetti.net

www.kunnat.net